

УДК 352.82

БОБРОВСЬКА Олена Юріївна,
д-р наук з держ. упр., проф., зав. каф. економіки
та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

ПОЛЯНСЬКА Яна Вадимівна,
аспірант ДРІДУ НАДУ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Наводяться результати дослідження економічних відносин як чинника формування економічного базису розвитку територіальних громад. Уточнюється понятійний апарат і пропонується теоретична конструкція їх структурних компонент. З використанням підпорядкованості і логіки економічних відносин у системі державного управління і місцевого самоврядування пропонується технологія формування економічних відносин за зонами компетенцій на державному і місцевому рівнях.

Ключові слова: економічні відносини, види відносин, структура складників економічних відносин, економічний розвиток, технології реалізації відносин, процес побудови відносин.

O. Bobrovska, Y. Polianska. Theoretical-methodical and practical approach to establishing effective economic relations in territorial communities

The results of the study of economic relations as a factor in the formation of an economic basis for the development of territorial communities are presented. The conceptual apparatus is specified and a theoretical frame of their structural components is proposed. With the use of subordination and the logic of economic relations in the system of state administration and local self-government, a «route» technology is proposed for the formation

of economic relations in the areas of competence at the state and local levels.

Key words: economic relations, types of relations, structure of the components of economic relations, economic development, technologies of implementation of relations, process of building relations.

Постановка проблеми. Важелі побудови і підтримки життєздатності розвитку територіальних громад формуються в їх інституційному середовищі, яке сьогодні остаточно не сформовано. Його становлення і розвиток потребує діагностики економічного і соціального стану, ресурсного потенціалу, структури суб'єкт-суб'єктної і суб'єкт-об'єктної взаємодії та оцінки власної економічної спроможності громад до подальшого розвитку. На сучасному етапі особливою складовою частиною інституційного середовища органів місцевого самоврядування стають нові економічні відносини територіальних громад із державною і місцевою владою, бізнесом і жителями, які формують умови для створення економічного базису розвитку територіальних громад після набуття ними повної самостійності в питаннях власного розвитку.

Формування нових і оновлення діючих економічних відносин у територіальних громадах починається з прийняття державною та місцевою владою нових законодавчих та нормативно-правових положень, які стосуються реалізації стратегії і завдань децентралізації влади і реформування місцевого самоврядування. Однак в існуючих документах відсутній повний перелік і зміст економічних відносин, які супроводжують і реалізують зміни в діяльності й управлінні адміністративно-територіальними одиницями країни. Не наголошується чітко й на необхідності своєчасного й упереджувального перегляду необхідних інституцій, економічних умов побудови і плину процесів розвитку та їх складників, призначених для активізації участі в них місцевої влади, жителів і бізнесу. Стає очевидним важливість актуалізації досліджень цих проблемних питань у площині побудови економічних відносин у територіальних громадах для ефективної економічної взаємодії державної і місцевої влади, жителів і бізнесу на цьому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти поняття «відносини» та інституційні питання їх формування тою чи іншою мірою висвітлюються в наукових працях українських учених і відображаються в доповідях на наукових конференціях [2 – 5; 16]. Економічні відносини як джерело розвитку

продуктивних сил досліджуються в головних центрах економічної науки в Україні – Інституті економіки НАН України, Інституті промисловості, Інституті аграрної економіки, Інституті регіональних досліджень, Інституті правових досліджень – у наукових колективах вищих навчальних закладів та інших наукових колективах. Велика увага приділяється організації господарських, адміністративних та інших відносин у законодавстві України [6 – 11]. Однак швидкоплинні зміни в суспільстві випереджають наукові дослідження і розширюють їх поле. Особливо це стосується економічних відносин. Наразі гострою продовжує бути проблема побудови економічних відносин на базовому рівні організації суспільства – у територіальних громадах, а наукових праць, спрямованих на її вирішення, на цьому рівні вкрай недостатньо.

Мета статті – розкрити сутність економічних відносин територіальних громад, розглянути теоретико-методичні й практичні засади їх інституційного забезпечення та обґрунтувати концептуальні основи їх створення.

Виклад основного матеріалу. У процесах організації та управління суспільною діяльністю, здійснюваною відповідно до існуючого законодавства України, поняття «відносини» є широко вживаним.

Аналіз низки законів України, які стосуються організації господарської діяльності, свідчить, що в них затверджуються суб'єкти відносин, спрямованість відносин і перелік дій, які необхідно здійснити для їх реалізації. Так, у Законі України «Про Кабінет Міністрів України» наведено перелік владних суб'єктів, з якими взаємодіє цей вищий орган виконавчої влади в Україні, підзвітний Верховній Раді України в межах, передбачених Конституцією України [8]. Кабінет Міністрів України вирішує господарські та інші проблеми організації й управління країною – відносини з Президентом України, з Верховною Радою України і сформованими нею органами та іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» унормований такий самий перелік його відносин [10]. Крім того, відносини органів місцевого самоврядування визначені за двома напрямками: 1) відносини з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад (ст. 17); такі відносини будуються на засадах її

підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органів місцевого самоврядування;

2) відносини з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад (ст. 18); ці відносини будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності в межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

У Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» відносини спрямовуються на вдосконалення адміністративної і господарської діяльності, передбачають визначення й аналіз проблем, їх опис, механізми і заходи, відстеження результативності здійснення відносин та ін. [6]. Незважаючи на суттєву концентрацію уваги до питань вдосконалення правового регулювання господарських і адміністративних відносин у системі державної влади та суб'єктів господарювання, в законі недостатньо розкрито зміст сутності відносин і їх видів.

У Законі України «Про місцеві державні адміністрації» [11, розд. IV, ст. 30 – 38] наголошуються відносини місцевих державних адміністрацій з Президентом України, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями.

Відносини між суб'єктами державної влади різних рівнів і органами місцевого самоврядування та господарюючими суб'єктами і жителями мають переважно субординаційний, координаційний і формальний характер. Відносини реалізуються певними механізмами по «вертикалі» і «горизонталі» з використанням прямих і зворотних зв'язків. Узагальнений зміст відносин відображений у тексті законів термінами: інформують, звітують, координують, порушують питання спрямованості діяльності, володіють правом скасування розпорядження нижчих органів, застосовують засоби заохочення, взаємодіють, сприяють, контролюють, зміцнюють матеріально-технічну базу, мають право брати участь тощо.

Інформація про види відносин органів державної і місцевої влади під час здійснення покладених на них завдань і зобов'язань закладена в переліку їх повноважень, затверджених положеннями про структурні підрозділи і посадовими інструкціями виконавців. До переліку завдань щодо реалізації економічних відносин належать підготовка програм соціально-економічного і культурного розвитку, забезпечення збалансованості розвитку, ефективне використання природних, трудових і

фінансових ресурсів, складання балансу всіх видів ресурсів і всіх видів доходів, необхідних для управління економічним, соціальним і культурним розвитком, здійснення повноважень у галузі бюджету та ін.

Досліджуючи економічні відносини в місцевому самоврядуванні, ми розглядали їх як комплексну категорію, яка включає в себе безліч пов'язаних між собою видів діяльності, їх елементів, способів й організаційних форм налагодження економічної взаємодії в суспільній діяльності місцевої влади, соціальних організацій і підприємств, жителів і бізнесу стосовно організації і реалізації в територіальних громадах процесів життєдіяльності і розвитку, досягнення економічних цілей і завдань, результати яких спрямовуються на створення економічного порядку, добробуту, економічного фундаменту розвитку і прогресу в суспільстві.

Економічні відносини формують систему взаємопов'язаних компонентів економічного походження, елементів економічної природи суспільної діяльності і впливових економічних чинників її розвитку.

В економічній теорії економічні відносини поділяються на два основних типи: організаційно-економічні й соціально-економічні. Однак у базових інституціях, в яких формуються правила економічної поведінки суб'єктів економічних взаємовідносин у виробництві суспільних благ, види, сфери застосування, формалізований зміст наведених типів відносин, умови і межі їх використання як складників потенціалу економічного розвитку остаточно не сформовано. Це не сприяє налагодженню в суспільстві належного економічного порядку і прийняттю значної кількості економічно обґрунтованих рішень на всіх рівнях управління. Економічні негаразди з великими економічними втратами продовжують спостерігатися.

Для аналізу процесів формування і підпорядкування економічних відносин у місцевому самоврядуванні була розроблена теоретична конструкція їх альтернативної структури (табл. 1). Вона ілюструє, що під час розробки технології їх практичного застосування слід урахувати систематизацію вже сформованих економічних відносин і характеристику кожного їх виду з точки зору доцільності використання для вирішення економічних та інших проблем місцевого самоврядування, визначення їх змісту, необхідності оновлення, уточнення структури відносин, їх формалізацію та інформаційне забезпечення.

Кількість видів відносин, наведених у табл. 1, не охоплює особливості кожного

виду діяльності, тому в кожному окремому випадку є необхідним урахування її специфіки.

Таблиця 1

Теоретична конструкція альтернативної структури економічних відносин

Економічні відносини	
Організаційно-економічні	Соціально-економічні
Законодавчі, нормативні, правові	Відносини розподілу прав власності
Владно-адміністративні	Відносини економічного забезпечення програм і планів соціально-економічного розвитку
Функціонально-комунікаційні	Відносини економічного утримання суб'єктів реалізації місцевої влади
Професійні	Відносини створення й утримання соціальних підприємств і організацій
Координаційні	Відносини збалансування результатів діяльності і оплати праці
Організаційно-корпоративні	Відносини забезпечення соціальних програм планів проектів
Організаційно-кластерні	Відносини економічної підтримки незахищених верств населення
Відносини співпраці, співробітництва і партнерства	Відносини економічного забезпечення, охорони життя, здоров'я і культурної спадщини
Культури і спорту	Інші відносини, що формуються заради соціально-економічного розвитку суспільства
Відносини організації в економічних традиціях суспільства	Відносини контролю дотримання балансу інтересів
Інші відносини в організації суспільної праці	Відносини узгодження інтересів
Організаційно-господарські відносини	
Адміністративні відносини	

Розглядаючи діяльність будь-яких суб'єктів суспільної праці і об'єктів її спрямування, категорію економічні відносини використовують як методичний принцип пізнання з урахуванням особливостей суспільних і природних явищ. При цьому визначаються напрями процесів життєдіяльності і розвитку, суб'єктна взаємодія, роль і місце відносин, пріоритети їх побудови і використання. Необхідним стає виявлення всіх залежних між собою відносин, явищ, специфічних форм їх перетину і взаємодії, уточнення параметрів і показників кінцевих результатів спільної діяльності, параметри і показники її кінцевих результатів. Реалізація економічних відносин спільної діяльності формує циклічні, нерозривні, повторювані ланцюги дій від її початку до закінчення. Забезпечення раціональності й ефективності відносин під час проектування спільних дій повинно здійснюватися шляхом дотримання принципів їх реалізації, які вони повинні сповідувати й реалізовувати. В їх складі:

принципи державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності – доцільність, адекватність, збалансованість, передбачуваність і прозорість та врахування суспільної думки [6]; загальновідомі принципи доброго урядування – справедливість, добросовісність, продуктивна співпраця, солідарність, корпоративність, чесний розподіл суспільних благ з урахуванням обсягу і складності виконуваної роботи. На часі надзвичайно важливим є і дотримання принципів соціальної справедливості і розвитку, принципів креативності, корпоративності, економічної ефективності, субсидіарності, демократичності та інших, яких повинні дотримуватися всі члени громади. Необхідним є й узгодження механізмів регулювання відносин між учасниками. Так, у виконавчому комітеті органів місцевого самоврядування трудові нормативи для здійснення відповідних соціальних процесів, розроблені Департаментом праці і соціального управління, повинні обов'язково узгоджуватися з нормативами, розробленими Департаментами економічного і поточного планування, управління фінансами й охороною праці для забезпечення умов соціальної справедливості й економічної ефективності їх дії.

Інформаційна платформа появи, методичного і практичного забезпечення реалізації економічних відносин для рівня територіальних громад формується на державному і місцевому рівнях. Вона включає такі формалізовані документи: державні, законодавчі й нормативно-правові акти, постанови, накази, стратегічні плани соціально-економічного розвитку країни, установчі й організаційні документи території, у тому числі статuti територіальних громад, їх паспорти, політики, стратегії, програми і плани розвитку та інші організаційно-управлінські акти.

Зміст економічних відносин територіальних громад відображається в організаційних формах, схемах, організаційних документах про відповідні організаційні структури органів місцевого самоврядування стосовно управління їх багатоаспектною діяльністю. До них належать: положення про структурні підрозділи, посадові інструкції виконавців, кодекси, накази, розпорядження та інші документи, які інтегрують, мобілізують і генерують спільну діяльність. Втім, попри значну кількість документів, в яких певним чином згадуються відносини взагалі, інформація про появу нових і розвиток існуючих економічних відносин, уявлення про них, достатнє для ефективної розбудови, як безпосереднього ресурсу економічного розвитку, отримати вкрай важко. До того ж у змісті таких документів не завжди закладаються умови для

якісної побудови відносин і їх реалізації із дотриманням відповідних принципів.

Для оволодіння більш глибокими знаннями про процес появи і реальні дії з формування відносин у самоврядуванні територіальних громад розглянемо їх відображення в основних засадничих організаційно-управлінських і законодавчо-нормативних документах на цьому рівні (табл. 2). Аналіз здійснювався на основі статутів, паспортів, стратегій, програм і планів розвитку міст Києва, Дніпро, Харків і Запоріжжя і об'єднаних територіальних громад на їх території [12 – 15]. Незважаючи на першооснову змісту наведених документів як засновницьких і організаційних засад створення і функціонування територіальних громад (ТГ) у системі місцевої економіки, економічні відносини відображені недостатньо чітко. Це стало мотивацією для більш детального розгляду саме цих документів.

Таблиця 2

Стан відображення економічних відносин у засадничих організаційно-управлінських документах територіальних громад

Назва	Зміст
Статут ТГ	Мала конституція ТГ, що визначає правовідносини громади у внутрішньому і зовнішньому середовищі. У статутах формуються правові основи самоврядування в ТГ. Розглядається як основний локальний правовий акт міських громад з регулювання суспільних відносин; має юридичну силу стосовно інших актів місцевого самоврядування громад. Чинному статуту громади не можуть суперечити всі інші акти місцевого самоврядування. Призначений для забезпечення формування ефективної системи управління відповідною адміністративно-територіальною одиницею, демократизації влади, регламентації основних процедурних питань, пов'язаних з організацією і здійсненням місцевого самоврядування, заповнення прогалин у сфері реалізації прав, інтересів і повноважень ТГ і створюваних нею органів виконавчої влади, а також вирішення питань, не врегульованих законами України
Паспорт ТГ	Документ, в якому міститься ідентифікаційна інформація і наводяться основні дані, характеристики і параметри громади і об'єктів суспільної діяльності; відображаються соціально-економічні, демографічні, екологічні та інші характеристики і параметри громад як господарюючих суб'єктів і їх стан на момент складання і затвердження паспорту. Розробка паспортів є компетенцією самих громад, відображає самостійний вибір громадами показників і критеріїв їх уключення у формування тої чи іншої інформації. Це породжує відмінності змісту паспортів з іншими документами і не сприяє їх порівняльному аналізу
Економічна політика	Сукупність ідей, цілей, напрямів, принципів, заходів, методів та інструментів управління економікою і соціально-економічними системами громади
Стратегія розвитку	Документ, який ґрунтується на економічному базисі розвитку громади. Описується системна модель майбутнього розвитку громади, яка включає шляхи і завдання розвитку, розроблені за спільною згодою всіх суб'єктів реалізації процесів розвитку. Визначаються орієнтири і критерії

Назва	Зміст
	упорядкованого руху процесів розвитку і фіксуються дії, які передбачаються для досягнення узгоджених цілей, завдань і процесів розвитку в економічних, соціальних, культурних, політичних процесах та інших змін у середовищі існування. Є кумулятивним інструментом організованої спільної діяльності в майбутньому
Програма розвитку	Документ, який визначає покроковий механізм розвитку громадянського суспільства і закладає передумови підвищення участі і включення громадян у процеси розвитку території. Розробляється відповідно до політики і стратегії розвитку і містить організаційні, інформаційні, економічні, екологічні та інші показники майбутніх планів проектів, які будуть розроблені для реалізації стратегічних завдань і призначені впливати на рівень якості життя в громадах
Плани	Конкретизують напрями дій і завдань на основі аналізу поточної соціально-економічної інформації про стан громади. При цьому використовуються дані статутів, паспортів, політик і програм, аналізуються результати виконання попередніх планів і дій, фінансових зобов'язань, надходжень до місцевого бюджету, податків, доходів юридичних і фізичних осіб, податків за користування надрами, субвенцій і субсидій із державного бюджету, доходів від освоєння інвестицій та інша інформація. Аналіз позитивних зрушень і конкурентоспроможності територіальних громад слугує аналітичною основою для розробки заходів реального економічного забезпечення зростання і розвитку

Зміст наведених у таблиці документів засвідчує, що інститут місцевого самоврядування на рівні територіальних громад вже має певне методичне і практичне забезпечення. Статути вміщують ємну і надзвичайно корисну інформацію про ТГ і їх правовідносини як надзвичайно складні соціально-економічні системи, основні правові засади і форми безпосереднього місцевого самоврядування, його матеріальний, фінансовий та інші складники як основи заснування і функціонування громад. У них наводяться узгоджені й затверджені просторові економіко-виробничі, управлінські, фінансові й соціально-культурні характеристики і параметри громад на певний період часу. Однак зміни, що відбуваються в суспільстві, можуть суттєво впливати на умови існування громад, частина їх параметрів може змінюватися і навіть втратити свою актуальність. Статути перестають «працювати» як джерело інформації чи ресурс у вирішенні проблемних питань самоорганізації. Так, статут м. Дніпро (м. Дніпропетровськ) був прийнятий і затверджений 12 червня 2001 р., лише 26 жовтня 2016 р. переглянутий і доповнений, а оприлюднений 15 травня 2018 р. Тому очевидно, що його вплив на організацію життєдіяльності в громадах в останні роки суттєво змінився. Це мотивує встановлення терміну для перегляду статутів громад. Вони повинні бути чітко встановлені й дотримуватися, щоб статут завжди залишався дієвим інструментом місцевого державотворення.

Ознайомлення зі змістом статутів міст столичного й обласного рівнів показує, що вони повністю відображають діяльнісний і структурний зміст і перелік завдань місцевого самоврядування. Але це твердження не стосується економічних відносин як засобу управлінського впливу і формування економічного фундаменту. У тексті статутів економічні відносини розмиті, і хоча їх зміст можливо виокремити шляхом глибокого аналізу сутнісного взаємозв'язку розділів статуту, висновки такого аналізу не можуть слугувати їх офіційним твердженням. Організаційно-правові аспекти побудови економічних відносин, формування організаційно-економічних і соціально-економічних завдань, повноважень і відповідальності за забезпечення їх якості в змісті економічних функцій при прийнятті управлінських рішень майже відсутні. Їх роль у контексті підвищення темпів розвитку громад чітко не визначена. Так, у статуті м. Дніпро (ст. 8 розд. 2, ст. 17) стосовно парцитипаторного бюджетування виділена інформація про взаємовідносини (табл. 3).

Таблиця 3

Приклад виділення взаємовідносин у статуті м. Дніпро

Назва	Зміст
Розділ 2, ст. 8	Взаємовідносини органів та місцевих осіб у самоврядуванні міста з органами державної влади, діяльність яких поширюється на територію міста, базується на засадах поєднання інтересів територіальної громади та держави, співробітництва і взаємодопомоги, забезпечення здійснення завдань соціально-економічного і культурного розвитку міста і виконання в місті функцій державної влади
Парцитипаторне бюджетування (ст. 17)	Процес взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю спрямований на включення жителів, які постійно проживають у межах міста Дніпро, до прийняття рішень щодо розвитку бюджету, залучення їх до участі в бюджетному процесі та надання вільного доступу до інформації, а також забезпечення відкритості та прозорості діяльності Дніпровської міської ради та її виконавчих органів

Порівняння змісту статуту і паспортів міст з організаційно-управлінськими, нормативно-правовими і економічними аспектами діяльності ТГ, їх проектами, програмами і планами діяльності засвідчило їх недостатню пов'язаність і наслідувальність. До того ж поширені паспорти ТГ поки не є унормованими чи кінцево відпрацьованими за змістом і призначенням. Документи мають різну структуру і форму подання. Вони розробляються за різними методиками, мають різні характеристики і різне управлінське навантаження. У них значно менше за обсягом, інформативністю і кількістю розглянутих нормативно-правових положень і організаційних питань самоврядної діяльності. У багатьох паспортах відсутня

господарсько-виробнича структура громад, а в переліку господарюючих суб'єктів не зазначені їх взаємозв'язок і взаємозалежність, що не дозволяє отримати чітке уявлення про їх економічні відносини з владою і населенням. Відсутність усталеного змісту цих документів щодо основних характеристик і параметрів також не дозволяє порівнювати їх конкурентоспроможності і спроможності до освоєння інвестицій, завдань розвитку і визначення рейтингу громад.

Досвід розробки статутів і паспортів ТГ поки недостатній, хоча активна робота щодо їх створення почалася з часу їх об'єднання. Втім, як свідчать оприлюднені статuti і паспорти, вони ще потребують суттєвого доповнення. Ураховуючи складність завдання, витрати часу і недостатність інформації, наданої в паспортах громад, Українська асоціація сприяння самоорганізації населення запропонувала допомогу громадам у їх розробці, що дозволить змінити ситуативну й формально-демократичну форму взаємодії влади і населення, усвідомити себе не просто жителями, а повноцінними суб'єктами місцевої політики розвитку, відповідальними та ініціативними.

Дескриптивний і статистичний аналіз стану економічного розвитку об'єднаних ТГ показує, що сьогодні існує багато економічних проблем розвитку громад, які сформувалися саме у сфері економічних відносин: хронічне невиконання низки прийнятих економічних зобов'язань з відновлення місцевої інфраструктури, охорони здоров'я, освіти і соціального захисту населення, продовжують існувати негативні стереотипні відносини між владою і бізнесом, приймаються недостатньо економічно обґрунтовані рішення та інвестиційні проекти. У такій економічній ситуації саме економічні відносини можуть стати ключовим чинником підвищення впливу на розвиток громад. Зазначене спонукає до більш повного узгодження економічних відносин державної і місцевої влади з потребами громад і економічної регенерації в середовищі їх існування з метою перетворення економічних відносин на дієвий ресурс розвитку, який сприятиме капіталізації території.

Реалізація економічних відносин як важливого чинника формування економічного базису громад вимагає обов'язкового змістовно-організаційного і функціонального впровадження цієї економічної категорії в усі місцеві нормативно-законодавчі документи, хоча й із різним ступінем деталізації зі сферами використання.

При розробці стратегії, її впровадженні в економічний, соціальний та екологічний простір громад відносини слід розробляти у двох аспектах: змістовному й організаційно-практичному. Змістовний аспект дозволяє отримати уявлення про економічне майбутнє й економічні цінності, які матимуть жителі громади, очікувані за рахунок залагоджування раціональних економічних відносин, і створити уявлення про види необхідної підтримки і розвитку існуючих відносин чи започаткування нових, про інформаційне й аналітичне забезпечення простору їх існування тощо. Практичний аспект уключає необхідність розробки достатніх організаційних інструментів, методів і моделей побудови економічних відносин і технологій їх здійснення.

Узагальнення наведених результатів дослідження дозволяє окреслити зміст трансформації економічних відносин у суспільній діяльності, яка бере свій початок на «верхньому» рівні влади (державному) і закінчується в ТГ. На шляху становлення зміст економічних відносин конкретизується і вбудовується в організаційно-управлінські аспекти діяльності певних ієрархічних рівнів управління господарським комплексом України.

На рівні ТГ економічні відносини повинні конкретизуватися відповідно до специфіки праці виконавців і зайняти належне місце серед економічного інструментарію місцевого самоврядування.

Процес становлення і практичної реалізації економічних відносин на рівні територіальних громад може мати такі компоненти:

- економічні відносини державної і регіональної влади з місцевим самоврядуванням, визначені в законодавчих нормативно-правових документах;
- економічні відносини ТГ у статутах;
- економічні відносини ТГ у паспортах і їх різновидах;
- економічні відносини ТГ в економічній політиці;
- економічні відносини ТГ у планах розвитку;
- економічні відносини ТГ під час реалізації завдань для досягнення поставлених цілей;
- економічні відносини ТГ у процесах життєдіяльності;
- оцінка результатів реалізації економічних відносин;
- економічні відносини в муніципальних корпораціях тощо.

Процес становлення і реалізації економічних відносин ілюструє і створює умови взаємопов'язаності, їх каскадного «перетікання» і конкретизації, переходячи з вищої сходинки на нижчу. Їх раціональний розподіл, взаємопідтримка і забезпечення стають необхідним методологічним і технологічним інструментарієм побудови механізму управління, фокусуються на посадових обов'язках виконавців і учасників. Стають більш прозорими й умови якісної та кількісної критеріальної оцінки їх забезпечення як базового складника економічного розвитку, що стає дієвим важелем впливу на стан формування економічного базису розвитку ТГ.

За результатами здійсненого дослідження можливо зробити такі **висновки**.

Економічна нерівність, існування гострих економічних і соціальних питань у галузях і видах діяльності ТГ в умовах децентралізації влади і надання громадам повної самостійності у вирішенні власних справ потребує пошуку впливових чинників на позитивне вирішення проблем розвитку. Серед чинників створення умов і позитивного впливу на вирішення проблем особливу роль відіграють достатність і повнота охоплення спільної діяльності раціональними й ефективними економічними відносинами. Розвинуті й ефективні економічні відносини і якість їх реалізації суттєво впливають на економічні результати спільної праці, зменшують тенізацію економіки, нівелюють небажані економічні явища й активізують жителів до участі у справах щодо відродження громад.

Розкриття пізнавально-теоретичного і дієво-практичного впливу функцій економічних відносин у суспільстві повинно ґрунтуватися на чіткому визначенні їх видів, змісту, технологій формування, організації здійснення і їх якісній інституціалізації.

Діючи й нові закони, спрямовані на інноваційне забезпечення процесів розвитку країни, доцільно доповнювати переліком видів економічних відносин у контексті організаційно-управлінських завдань щодо їх налагодження і завдань щодо приведення у відповідність до них положень про владні структури і посадові обов'язки виконавців на відповідних рівнях.

Для створення в системі управління ТГ систем якісних економічних відносин сьогодні і в майбутньому необхідним стає їх унормування і формалізація в нормативно-законодавчих актах, статутах, паспортах, та інших організаційно-управлінських документах. Повинні бути визначені й опорні завдання щодо

організації їх детальної розробки і здійснення контролю якості, встановлення соціальної відповідальності за їх дотримання учасниками і виконавцями економічних дій.

На увагу заслуговує опанування і розширення інноваційних форм організації спільної праці, в яких керовано реалізуються економічні відносини із дотриманням принципів сталого розвитку.

Визначення видів економічних відносин сприятиме створенню і затвердженню інституцій, які засвідчують їх зміст, умови появи і розвитку. Це дозволить дотримуватися змістовного, послідовного й покрокового алгоритму їх конструювання. Чітко визначені й організовані економічні відносини поглиблюють компетенції щодо вибору інноваційного інструментарію постійного удосконалення умов розвитку, контролю й оцінки результатів їх реалізації. Побудова, врегулювання і збалансування економічних відносин між вищими і нижчими рівнями ієрархії влади в господарському комплексі країни повинні здійснюватися одночасно, що дозволить сформулювати умови тісного співробітництва, раціонального розподілу повноважень і побудови ефективного мережного середовища.

Економічні відносини ТГ та їх організаційно-економічний і соціально-економічний вимір повинні розглядатися як самостійний елемент дослідження науки місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. **Архітектоніка** управління збалансованим розвитком національної економіки : монографія / Т. Л. Желюк, П. П. Микитюк, Р. Р. Августин [та ін.] ; за ред. Т. Л. Желюк. – Тернопіль : Крок, 2017. – 338 с.

2. **Бориславська О.** Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко [та ін.] ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Київ : Софія. – 2012. – 128 с. – Режим доступу : http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni%282%29.pdf.

3. **Дементьєв В. В.** Влада в системі економічних відносин : дис. ... д-ра екон. наук : 08.01.01 / Вячеслав Валентинович Дементьєв. – Донецьк, 2004. – 325 с.

4. **Матвієнко А. С.** Політико-правові засади територіальної організації

держави: світовий досвід і України : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Анатолій Сергійович Матвієнко. – Київ, 2015. – 360 с.

5. **Мельник А. Ф.** Державне та регіональне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, О. П. Дудкіна. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 452 с.

6. **Про засади** державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-IV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>

7. **Про затвердження** Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 932. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п>.

8. **Про Кабінет** Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

9. **Про концепцію** сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 груд. 1999 р. № 1359. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>.

10. **Про місцеве** самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

11. **Про місцеві** державні адміністрації : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

12. **Статут** територіальної громади м. Дніпропетровськ: зареєстровано Дніпропетровським обласним управлінням юстиції 20 черв. 2001 р.; прийнято Дніпропетровською міською радою ХХІІІ сесії 13 черв. 2001 р. – Режим доступу : <https://dniprorada.gov.ua/uk/page/statut-teritorialnoi-gromadi-mista>.

13. **Статут** територіальної громади м. Запоріжжя : затверджено рішенням міської ради 15 лют. 2006 р. № 4 ; зареєстровано Запорізьким міським управлінням юстиції Свідоцтво № 1 від 27 квіт. 2006 р. ; внесено зміни Рішенням міської ради від 6 жовт. 2010 р. № 9 ; зареєстровано Запорізьким міським управлінням юстиції зміни до статуту наказ № 595/01-03 від 11 лист. 2010 р. – Режим доступу : <http://zp.gov.ua/uk/page/statut>.

14. **Статут** територіальної громади міста Києва : затверджено рішенням Київської міської ради від 28 берез. 2002 р. № 371/1805 (із змінами та доповн.,

внесеними рішенням Київради від 19 груд. 2002 р. № 154/314, рішенням Київради від 27 лют. 2003 р. № 263/423) ; зареєстровано наказом Міністерства юстиції України від 2 лют. 2005 р. № 14/5. – Режим доступу : <http://kmr.gov.ua/uk/content/statut-terytorialnoyi-gromady-mista-kyueva>.

15. **Статут** територіальної громади міста Харкова : затверджено Харківською міською радою Харківської області від 29 листоп. 2000 р. – Режим доступу : http://www.gov.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=32492&base=27.

16. **Ткачук А.** Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або чому брак грошей не є первинною проблемою громади? Навчальний модуль / Анатолій Ткачук, Маркіян Дацишин. – Київ : Легальний статус, 2016. – 152 с.

List of references

1. **Arkhitektonika** upravlinnia zbalansovanyim rozvytkom natsionalnoi ekonomiky : monohrafiia / T. L. Zheliuk, P. P. Mykytiuk, R. R. Avhustyn [ta in.] ; za red. T. L. Zheliuk. – Ternopil : Krok, 2017. – 338 s.

2. **Boryslavska O.** Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy / O. Boryslavska, I. Zaverukha, E. Zakharchenko [ta in.] ; Shveitsarsko-ukrainskyi proekt «Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini – DESPRO». – Kyiv : Sofiia. – 2012. – 128 s. – Rezhym dostupu : http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_za_publ_chno_vlady_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni%282%29.pdf.

3. **Dementiev V. V.** Vlada v systemi ekonomichnykh vidnosyn : dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.01.01 / Viacheslav Valentynovych Dementiev. – Donetsk, 2004. – 325 s.

4. **Matviienko A. S.** Polityko-pravovi zasady terytorialnoi orhanizatsii derzhavy: svitovyi dosvid i Ukrainy : dys. ... d-ra polit. nauk : 23.00.02 / Anatolii Serhiiiovych Matviienko. – Kyiv, 2015. – 360 s.

5. **Melnyk A. F.** Derzhavne ta rehionalne upravlinnia : navch. posib. / A. F. Melnyk, A. Yu. Vasina, O. P. Dudkina. – Ternopil : TNEU, 2014. – 452 s.

6. **Pro zasady** derzhavnoi rehuliatornoï polityky u sferi hospodarskoï diialnosti : Zakon Ukrainy vid 11 veres. 2003 r. № 1160-IV. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

7. **Pro zatverdzhennia** Poriadku rozroblennia rehionalnykh stratehii rozvytku i planiv

zakhodiv z yikh realizatsii, a takozh provedennia monitorynhu ta otsinky rezultatyvnosti realizatsii zaznachenykh rehionalnykh stratehii i planiv zakhodiv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 lystop. 2015 r. № 932. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-p>.

8. **Pro Kabinet** Ministriv Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 27 liut. 2014 r. № 794-VII. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

9. **Pro mistseve** samovriaduvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 21 trav. 1997 r. № 280/97-VR. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr>.

10. **Pro kontseptsiu** staloho rozvytku naselenykh punktiv : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 24 hrud. 1999 r. № 1359. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>.

11. **Pro mistsevi** derzhavni administratsii : Zakon Ukrainy vid 9 kvit. 1999 r. # 586-XIV. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

12. **Statut** terytorialnoi hromady m. Dnipropetrovsk: zareiestrovano Dnipropetrovskym oblasnym upravlinniam yustytsii 20 cherv. 2001 r. ; pryiniato Dnipropetrovskoiu miskoiu radoiu XXIII sklykannia 13 cherv. 2001 r. – Rezhym dostupu : <https://dniprorada.gov.ua/uk/page/statut-teritorialnoi-gromadi-mista>.

13. **Statut** terytorialnoi hromady m. Zaporizhzhia : zatverdzheno rishenniam miskoi rady 15 liut. 2006 r. № 4 ; zareiestrovano Zaporizkym miskym upravlinniam yustytsii Svidotstvo № 1 vid 27 kvit. 2006 r. ; vneseno zminy Rishenniam miskoi rady vid 6 zhovt. 2010 r. № 9 ; zareiestrovano Zaporizkym miskym upravlinniam yustytsii zminy do statutu nakaz № 595/01-03 vid 11 lyst. 2010 r. – Rezhym dostupu : <http://zp.gov.ua/uk/page/statut>.

14. **Statut** terytorialnoi hromady mista Kyieva : zatverdzheno rishenniam Kyivskoi miskoi rady vid 28 berez. 2002 r. № 371/1805 (iz zminamy ta dopovn., vnesenymy rishenniam Kyivrady vid 19 hrud. 2002 r. № 154/314, rishenniam Kyivrady vid 27 liut. 2003 r. № 263/423) ; zareiestrovano nakazom Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 2 liut. 2005 r. № 14/5. – Rezhym dostupu : <http://kmr.gov.ua/uk/content/statut-teritorialnoyi-gromady-mista-kyieva>.

15. **Statut** terytorialnoi hromady mista Kharkova : zatverdzheno Kharkivskoiu miskoiu radoiu Kharkivskoi oblasti vid 29 lystop. 2000 r. – Rezhym dostupu : http://www.gov.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=32492&base=27.

16. **Tkachuk A.** Vnutrishni ta zovnishni resursy dlia rozvytku hromady abo chomu

brak hroshei ne ye pervynnoiu problemoiu hromady? Navchalnyi modul / Anatolii Tkachuk, Markiiian Datsyshyn. – Kyiv : Lehalnyi status, 2016. – 152 s.

Надійшла до редколегії 21.09.18